गगनाङ्गना स्त्री गगनगताङ्गना । अप्सरःसु ।

गगनाध्वग पु० गगनाध्वना आकाशमार्गेण गच्छति गम–ड । सूर्य्ये हेम० ।

गगनाम्बु न० ६त० । दिव्योदके तड़ागादावपतिते पात्रादौ धृते मेघनिःसृतजले ।"गगनाम्बु त्रिदोषघ्नं गृहीतं यत् सुभाजने । बल्यं रसायनं मेध्यं पात्रापेक्षि ततःपरम् रक्षोघ्नं शीतलं ह्लादि जड़दाहविषापहम्" सुश्रुतः ।

गगनेचर पु० गगने चरति चर–ट अलुक् स० । १देवे २सूर्य्यादिग्रहे ३राशिचक्रे च । ४विहगादौ त्रि० स्त्रियां टाप् । "तस्मिंस्तु कथिते माता कारणे गगनेचरः" भा० आ० २७ अ०

गगनोल्मुक पु०गगने उल्मुक इव । १मङ्गलग्रहे हारा० । तस्य गगनगत्वात् लोहिताङ्गत्वाच्च तथात्वम् । [जगग्ध ।

गग्घ हासे भ्वा० पर० अक० सेट् । गग्घति अगग्घीत्

गग्नु स्त्री वाचि निघण्टौ "वग्नु इत्यत्र पाठान्तरम् ।

गङ्गा स्त्री गम–गन् । विष्णुपाद नदीभेदे २हिमवत् कन्याभेदे च । "इमं मे गङ्गे ! यमुने ! सरस्वति ! शुतुद्रि ! स्तोमं सचता परुष्ण्या । असिक्न्या मरुद्वृधे ! वितस्तयार्जीकीये, शृणुह्यासुषोमया" ऋ० १०,७५,५ । इमामृचमधिकृत्य दशप्रधाननदीनां निरुक्तिर्यास्केन ९, २६ दर्शितम् यथा "अथककपदनिरुक्तम् गङ्गा १गमनात् । यमुना २प्रयुवती गच्छतीति वा विप्रयुतं गच्छतीति वा । सरस्वती ३सर इत्युदकनाम सर्त्तेः तद्वती । शुतुद्री ४शुद्राविणी क्षिप्रद्राविणी आशुतुन्नेव द्रवतीति वा । इरावती परुष्णी ५त्याहुः पर्ववती भास्वती कुटिलगामिनी । असिक्नी ६अशुक्लाऽसिता सितमिति वर्णनाम तत्प्रतिषेधोऽसितम् । मरुद्वृधा ७सर्वा नद्यः, मरुत एना वर्द्धयन्ति । वितस्ता ८विदग्धा विवृद्धा महाकूला । आर्जीकीया ९विपाडित्याहुः ऋजुकप्रभवा वा ऋजुगामिनी । विपाट् विपाटनाद्वा विपाशनाद्वा विप्रापणात् वा पाशा अस्यां व्यपास्यन्त वसिष्ठस्य मुमूर्षतस्तस्माद्विपाडुच्यते पूर्वमासीदुरुञ्जिरा । सुषोमा १०सिन्धुर्यदेनामभिषुवन्ति सिन्धुः स्यन्दनात्" । "अष्टाविंशतिं (हयान्) भरतो दौष्मन्तिर्यमनामनु । गङ्गायां वृत्रघ्नेऽवघ्नात् पञ्चपञ्चाशतं हयान्" शत० ब्रा० १३,५,४,११ । "न वै गावोमन्दीरस्य गङ्गाया उदकं वपुः" कात्या० श्रौ० १३,३,२० । "तेन चेदविवादस्ते मा गङ्गां मा कुरून् गमः" मनुः । "गङ्गायाहिमवत्कन्यारूपत्वेऽपि नदीरूपतया पृथिव्यवतरणकथा रामा० आदि० यथा

'भगीरथस्तु राजर्षिर्धार्म्मिको रघुनन्दनः ! । अनपत्यो महाराजः प्रजाकामः स च प्रजाः । मन्त्रिष्वाधाय तद्राज्यं गङ्गावतरणे रतः । तपो दीर्घं समातिष्ठद्गोकर्णे रघुनन्दन ! । ऊर्द्ध्वबाहुः पञ्चतपा मासाहारो जितेन्द्रियः ! । तस्य वर्षहस्राणि घोरे तपसि तिष्ठतः । अतीतानि महाबाहो ! तस्य राज्ञो महात्मनः । सुप्रीतो भगवान् ब्रह्मा प्रजानां प्रभुरीश्वरः । ततः सुरगणैः सार्द्धमुपागम्य पितामहः । भगीरथं महात्मानं तपसालमथाब्रवीत् । भगीरथ ! महाराज ! प्रीतस्तेऽहं जनाधिप ! । तपसा च सुतप्तेन, वरं वरय सुव्रत ! । तमुवाच महातेजाः सर्व्वलोकपितामहम् । भगीरथो महाबाहुः कृताञ्जलिपुटः स्थितः । यदि मे भगवान् प्रीतो यद्यस्ति तपसः फलम् । सगरस्यात्मजाः सर्वे मत्तः सलिलमाप्नुयुः । गङ्गायाः सलिलक्लिन्ने भस्मन्येषां महात्मनाम् ! स्वर्गं गच्छेयुरत्यन्तं सर्व्वे च प्रपितामहाः । देव ! याचे ह सन्तत्यै नावसीदेत् कुलञ्च नः । इक्ष्वाकूणां कुले देव ! एष मेऽस्तु वरः परः । उक्तवाक्यं तु राजानं सर्वलोकपितामहः । प्रत्युवाच शुभां वाणीं मधुरां मधुराक्षराम् । मनोरथो महानेष भगीरथ ! महारथ ! । एवम्भवतु भद्रन्ते इक्ष्वाकुकुलवर्द्धन ! । इयं हैमवती ज्येष्ठा गङ्गा हिमवतः सुता । तां वै धारयितुं राजन् ! हरस्तत्र नियुज्यताम् । गङ्गायाः पतनं राजन् ! पृथिवी न सहिष्यते । तां वै धारयितुं राजन्नान्यं पश्यामि शूलिनः । तमेवमुक्त्वा राजानं गङ्गां चाभाष्य लोककृत् । जगाम त्रिदिवं देवैः सर्व्वैः सह मरुद्गणैः ।" ४२ स० ।

"देवदेवे गते तस्मिन् सोऽङ्गुष्ठाग्रनिपीड़िताम् । कृत्वा वसुमतीं राम ! वत्सरं समुपासत । अथ संवत्सरे पूर्णे सर्व्वलोकनमस्कृतः । उमापतिः पशुपतीराजानमिदमब्रवीत् । प्रीतस्तेऽहं नरश्रेष्ठ ! करिष्यामि तव प्रियम् । शिरसा धारयिष्यामि शैलराजसुतामहम् । ततो हैमवती ज्येष्ठा सर्वलोकनमस्कृता । तदा सातिमहद्रूपं कृत्वा वेगञ्च दुःसहम् । आकाशादपतद्राम ! शिवे शिवशिरस्युत । अचिन्तयच्च सा देवी गङ्गा परमदुर्द्धरा । विशाम्यहं हि पातालं स्रोतसागृह्य शङ्करम् । तस्यावलेपनं ज्ञात्वा क्रुद्धस्तु भगवान् हरः । तिरोभावयितुं बुद्धिञ्चक्रे त्रिनयनस्तदा । सा तस्मिन् पतिता पुण्या पुण्ये रुद्रस्य मूर्द्धनि । हिमवत्प्रतिमे राम ! जटाम-

१ वा० भाग ४